

УДК 338.3.06

**ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ
НА ОЦІНЮВАННЯ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ***Ячменьова В.М.*

Исследован рынок машиностроительных предприятий и определены их особенности. Проанализирован конкурентный рынок машиностроительных предприятий в Автономной республике Крым. Определены факторы, которые влияют на параметры машиностроительных предприятий и как следствие отражаются на его результирующих показателях.

Ключевые слова: рынок машиностроительных предприятий, факторы, параметры, конкурентный рынок, особенности

Кожне підприємство по своєму особливе. Особливостями підприємства є його параметри що визначаються його розмірами, специфікою операційної діяльності, етапом життєвого циклу, формою власності, цілями і характером діяльності (відношенням до прибутку), організаційно-правовою формою, масштабами діяльності, видом економічної діяльності та ринком на якому він здійснює цю діяльність. Вказані особливості здійснюють значний вплив на оцінювання економічної стійкості діяльністю підприємства. Зміна параметрів впливає на результируючі показники діяльності, або їх рівень є наслідком цих змін.

Проблемам, що існують у машинобудуванні, присвячено багато наукових праць вітчизняних та закордонних вчених таких як: А.Э. Воронкова, Г.В. Козаченко, С.К. Рамазанов [2], В.Н. Цуглевич, Н.П. Тихомиров [3], И.И. Ройзман, С.И. Клініч, А.В. Рогов [4], С.Ф. Покропівного [5], але вони не достатньо приділяють увагу саме впливу особливостей діяльності підприємств на оцінювання їх економічної стійкості.

Метою дослідження є визначення причини що сприяють виникненню негативних умов функціонування машинобудівних підприємств та змінюють їх параметри.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні завдання: дослідити ринок машинобудівних підприємств та визначити його особливості; проаналізувати конкурентний ринок машинобудівних підприємств у Автономній республіці Крим; визначити чинники що впливають на параметри машинобудівних підприємств.

Перш за все, оцінювання залежатиме від виду економічної діяльності підприємства, та галузевою спрямованістю – підприємство промислове, підприємство сфери послуг, підприємство сільськогосподарське, транспортне і тому подібне. Вид діяльності підприємства накладає свій відбиток на специфіку діяльності і, безперечно на стійкість його діяльності. Тому галузева специфіка накладатиме відбиток, по-перше, на формування системи показників оцінки економічної стійкості, а, по-друге, на граничні значення діяльності. Вид діяльності підприємства здійснює істотний вплив на процес підтримки та підвищення економічної стійкості діяльності підприємства, а це, у свою чергу відбивається на процедурі її оцінки. У дисертаційній роботі оцінювання економічної стійкості діяльності підприємства здійснюватиметься на прикладі машинобудівних підприємств Автономної республіки Крим. Тому, більш детально проаналізуємо стан та розвиток машинобудування у регіоні, та здійснимо дослідження особливостей їх діяльності.

Машинобудування — вид діяльності по виробництву різного роду обладнання, а також предметів споживання і виробів оборонного призначення. Традиційно машинобудування ділять на наступні групи за видами діяльності: важке машинобудування; загальне машинобудування; середнє машинобудування; точне машинобудування; виробництво металевих виробів і заготовок; ремонт машин і устаткування [2, 3, 5].

Машинобудуванням є каталізатор науково-технічного прогресу, на підставі якого здійснюється технічне переозброєння підприємств всіх видів діяльності в державі. Тому цей напрям економіки розвиваються прискореними темпами, а їх кількість безперервно

зростає. За роллю і визначенню в економіці держави їх можна представити трьома взаємопов'язаними групами [2]: підприємства, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу у всій економіці, - це приладобудування, хімічне машинобудування, електротехнічне і енергетичне машинобудування; підприємства, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу в машинобудуванні, - це верстатобудування і інструментальна промисловість; підприємства, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу в окремих видах діяльності, - це будівельно-доріжне, тракторне і сільськогосподарське машинобудування, автомобілебудування і ін.

За останні десятиліття виникло ряд нових видів діяльності, пов'язаних з випуском засобів автоматизації, електроніки і телемеханіки, обладнання для атомної енергетики, реактивної авіації, побутових машин. Корінним чином змінився характер продукції в традиційних сферах машинобудування. Основне економічне призначення продукції машинобудування - полегшити працю і підвищити його продуктивність шляхом насичення всіх підприємств економіки держави сучасними основними фондами високого технічного, технологічного та екологічного рівня. Ринкова конкуренція не оминула і машинобудування, це спонукало підприємства підвищити свою конкурентоздатність шляхом високого рівня спеціалізації. Як наслідок більш пореними стали предметна, технологічна і подетальна спеціалізація. Спеціалізація в машинобудуванні визначається профілем машинобудівних підприємств, характером і програмою продукції, що випускається, – масовим, багатосерійним, дрібносерійним, індивідуальним виробництвом [6]. Випуск масової продукції зменшує можливість підприємства по відтворенню всього технологічного процесу, що сприяє розвитку технологічної спеціалізації. Проте випуск складної дрібносерійної і індивідуальної продукції частіше за все можливе тільки на підставі подетальної і технологічної спеціалізації. Розвиток всіх видів спеціалізації в машинобудуванні зумовив виключно широку кооперацію як між його підприємствами, так і з заводами інших видів діяльності, які здійснюють поставки конструкційних матеріалів, виробів з пластмасу, скла та інші.

Особливості ринку машинобудівних підприємств полягає у наступному:

По-перше, специфічному попиту – він є похідним. Якщо спостерігається зростання попиту на товари широкого споживання, чи харчової промисловості, одразу ж суттєво змінюється попит на устаткування, які є озброєнням праці.

По-друге, коефіцієнт оновлення попиту, який має довгостроковий термін, від 5 до 12 років, відповідно терміну морального та технічного зносу устаткування;

По-третє, взаємодії з ринком праці, підготовка персоналу довгострокова від 3 до 5 років (за вимогами до персоналу, підготовка висококваліфікованого працівника за робочим фахом триває три роки, а підготовка інженерно-технічного та управлінського персоналу триває п'ять років);

По-четверте, продукція машинобудівних підприємств повинна відповідати вимогам сучасних ринкових технологій, тобто бути достатньо автоматизованою, екологічно чистою, енерго- та ресурсозберігаючою та відповідати стандартам: ISO 9000, ISO 9001:2000, ISO 14000 та ін.;

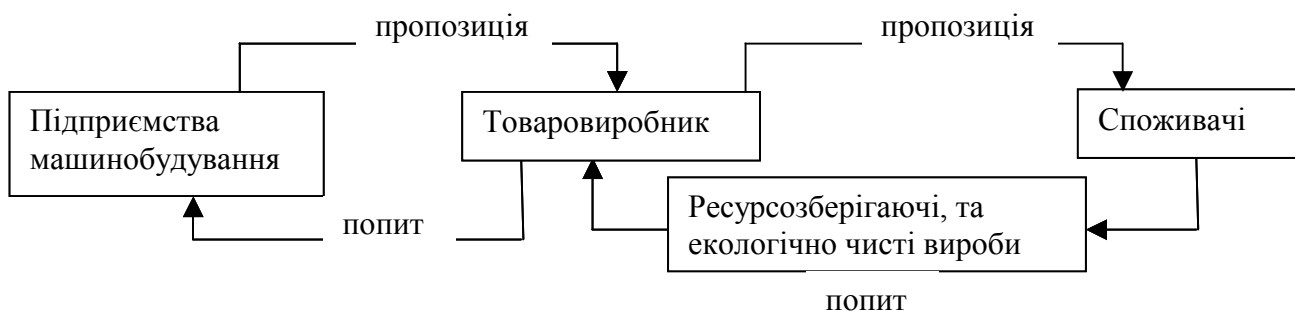

Рис. 1. Схема похідного попиту на продукцію машинобудування.

По-п'яте, захисті інтересів підприємств машинобудування спілкою промисловців, які

сприяють впровадженню інноваційних розробок, систем менеджменту якості, захищають інтереси промисловців на всіх рівнях;

По-шосте, у наявності ринкових соціальних важелів, які складаються з гарантії зайнятості, гарантованої заробітної плати, соціальну захищеність, гарантованому відрахуванні у обов'язкові соціальні страхові фонди, пенсійний фонд, відпустки, кар'єрного росту, чого не гарантують (по різних причинах) малі та приватні підприємства;

По-сьоме, у наявності економічних важелів: індексації заробітної платні, її поступовому підвищенні, низької і майже відсутньої заборгованості по заробітній платні, підвищення продуктивності праці сприяє підвищенню заробітної плати;

По-восьме, специфічності стратегічних зон господарювання [рис. 2], які орієнтовані на споживача за профілем та спеціалізацією його діяльності (наприклад, сільськогосподарський регіон є привабливим для переробної промисловості сільськогосподарської продукції, це сприяє максимальній концентрації переробних, консервних та вин заводів, які є споживачами продукції підприємств машинобудування).

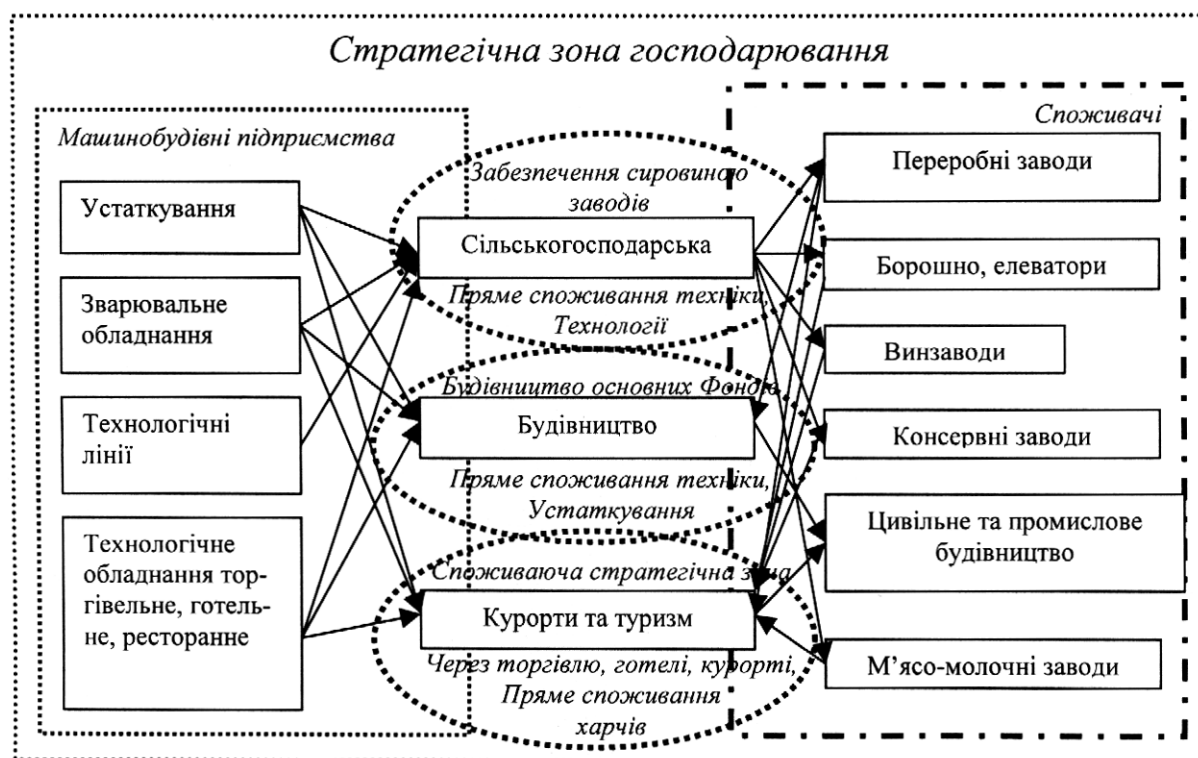

Рис. 2. Взаємозв'язок машинобудівних підприємств з споживачами через стратегічні зони господарювання.

Машинобудівні підприємства Автономної Республіки Крим представлено широким колом підприємствам, які різняться між собою не тільки спеціалізацією, а й місцем розташування це м. Сімферополь, м. Керч, м. Феодосія, м. Євпаторія, м. Джанкой, формою власності, галузевою спрямованістю (сільське господарство, транспорт, будівництво, переробна промисловість та ін.), профілем (верстатобудування, інструментальна промисловість, виробництво технологічного устаткування для легкої і харчової промисловості, приладобудування, виробництво оптичних приладів, виробництво металевих виробів і заготовок та інші) [1].

Промисловість Автономної Республіки Крим складається з двох частин це переробна промисловість та машинобудування. На сьогодні промислові підприємства у АРК за кількістю становлять 2058 підприємств де працюють 69549 осіб. Це підприємства – юридичні особи за різними видами діяльності. До переробної промисловості належать 1687 підприємств, де працює 46560 осіб та машинобудування 339 підприємств у який зайнято 22986 осіб. За даними Головного управління статистики в АРК Державного комітету статистики України 297 підприємств мають статус малого підприємства (див. табл. 1., 2).

Що стосується обсягів виробництва машинобудівних підприємств, ми спостерігаємо суттєві коливання, які дозволяють зробити висновок, що у 2005/2006 роках (табл. 3) замовлень на устаткування для переробних заводів не було, це пояснюється і погодними умовами і іноземним лізингом на устаткування такого типу, таке ж становище спостерігається із замовленням на устаткування сільського та лісового господарства. По інших видах устаткувань є стійка динаміка росту на продукцію машинобудівних підприємств [1].

За даними статистики виробництво окремих видів продукції машинобудування значно скоротилося, навіть порівняно з 1990 роком, так наприклад: телевізори 1990 р. – 415604 шт., 2006 р. – 1952 шт., скорочено на 413752 шт.; причепи та напівпричепи 1990 р. – 27000 шт., 2006 р. – 120 шт., скорочено на 26880 шт. (див. табл. 4). Спостерігається збільшення устаткування для зварювання за той же час з 11826 од. до 28457 од. Такі коливання у обсягах виробництва суттєво впливають на фінансові результати підприємств машинобудування, але, їх фінансовий результат за останні три роки значно покращився і у 2006 році становить до сплати податків 535,6 млн. грн., рентабельність операційної діяльності становить 1,2 (табл. 5). За 2006 рік визнано збитковими 36,8% промислових підприємств АРК, сума збитку сягає 330 млн. грн., про що свідчать операційні витрати, які перевищують або дорівнюють вартості реалізованої продукції. На сьогодні з 42 великих та середніх підприємств машинобудування тільки 26 є самостійними та не збитковими підприємствами, але деякі з них є структурними підрозділами, або складальними цехами, чи дочірніми підприємствами українських та іноземних холдингів, що знаходяться на консолідованому балансі.

Враховуючи те, що ми оцінюємо економічну стійкість діяльності підприємств, по яких необхідно оцінити їх конкурентоздатність, цілісність, адаптивність та надійність, перш за все відмітимо, що підприємства які знаходяться у стані реструктуризації, змінюють власника чи структуру статутного капіталу оцінці не підлягають, тому що заздалегідь їх показники будуть значно нижчими, або невиправдано вищими.

Таблиця 1

Структура промисловості*

	Загальна кількість підприємств	Працевлаштовані, осіб	Кількість малих підприємств	Працевлаштовані, осіб	Великі та середні підприємства	Працевлаштовані, осіб
Промисловість	2058	69549	1497	12791	561	56758
переробна	1687	46560	1481	5546	206	41014
машинобудування	339	22986	297	7245	42	15741

Таблиця 2

Кількість промислових підприємств-юридичних осіб за видами діяльності *

	2002	2003	2004	2005	2006
Вся промисловість	1895	2094	2096	2064	2058
Машинобудування	356	366	365	346	339
виробництво машин та устаткування	147	151	154	137	140
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	131	134	128	128	121
виробництво транспортних засобів та устаткування	78	81	83	81	78

*Дані Головного управління статистики в АРК Державного комітету статистики України

Таблиця 3

Індекси обсягу продукції машинобудування за видами діяльності (відсотків до попереднього року)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Машинобудування	160,4	93,9	98,9	106,2	115,8	94,9	127,7
Виробництво машин та устаткування	119,3	141,8	117,1	138,1	135,9	95,8	130,2
у тому числі: виробництво механічного устаткування	113,9	108,1	120,9	144,6	118,5	118,8	124,7
виробництво машин та устаткування для сільського та лісового господарства	147,8	250,1	100,0	96,5	113,3	121,2	78,6
виробництво верстатів	133,9	110,2	92,3	115,8	238,7	113,7	130,8
виробництво інших машин та устаткування спеціального призначення	110,7	110,3	125,1	160,1	139,3	76,4	105,4
з нього: виробництво машин та устаткування для добувної промисловості й будівництва	66,8	145,3	24,3	98,7	332,6	286,3	230,7
виробництво машин та устаткування для перероблення сільгосппродуктів	115,7	101,9	137,4	171,1	138,9	–	–
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	142,1	118,1	112,0	121,0	120,2	105,5	112,3
у тому числі: виробництво електричних машин та устаткування	145,5	127,4	111,3	124,9	119,1	103,2	112,9
виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку	167,9	100,2	69,2	44,4	105,1	113,1	107,3
виробництво медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування	126,6	111,0	117,7	123,5	122,2	106,9	112,2
Виробництво транспортних засобів та устаткування	170,7	83,7	90,3	89,7	93,4	87,6	141,9
у тому числі: виробництво автомобільного транспорту	137,3	31,3	97,1	36,5	20,4	133,2	150,1
виробництво інших транспортних засобів	230,2	132,4	87,4	115,7	103,6	86,2	141,5
з нього: будівлення та ремонт суден	295,3	131,3	74,1	119,0	95,3	69,9	171,6
виробництво залізничного рухомого складу	118,7	178,1	135,4	113,8	132,5	122,8	98,7

Таблиця 4

Виробництво промислової продукції машинобудування

Продукція	2003	2004	2005	2006
Насоси для рідин та підйомники рідин, шт.	239	96	58	39
Преси та машини кувальні, шт.	131	6	9	15
Устаткування для зварювання та паяння, тис. шт.	14,2	18,2	22,7	28,5
Машини та устаткування різне для харчової промисловості, шт.	79	95	100	61
Апаратура електрична високовольтна, тис. шт.	43,3	92,2	141,2	56,8
Апаратура електрична низьковольтна, тис. шт.	8802,0	7655,3	6984,9	10725,8
Телевізори, шт.	2443	1680	2604	1967
у тому числі кольорового зображення	702	992	2261	1952
Судна і човни прогулянкові і спортивні, моторні та веслувальні, шт.	26	7	14	13

Структура операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) та операційні витрати на одиницю реалізованої продукції за видами промислової діяльності у 2006 р.

	Відсотків до загальних витрат						Операційні витрати на одиницю коп./грн.
	матеріальні витрати	Вартість товарів та для посередників	амортизація	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	інші операційні витрати	
Машинобудування	58,0	4,4	3,6	17,5	6,4	10,1	99,7
виробництво машин та устаткування	59,7	4,8	3,9	17,7	6,3	7,6	92,3
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	57,2	,6	2,8	15,9	5,7	16,8	121,1
виробництво транспортних засобів та устаткування	55,5	4,4	3,2	17,7	6,8	12,4	108,6

Тому з 24 підприємств ми будемо аналізувати та здійснювати оцінку економічної стійкості їх діяльності тільки по дев'яти, серед яких: ВАТ «Завод «Фіолент», ЗАТ «Продмаш», ЗАТ Сімферопольський машинобудівний завод «Прогрес», ВАТ «Фірма СЕЛМА», ЗАТ «Сімферопольський електротехнічний завод», ВАТ «Завод «Сімферопольсьільмаш», ВАТ «Пневматика», ВАТ «Сімферопольський моторний завод», ЗАТ «Камоцци – Пневматик – Сімферополь». Майже на всіх підприємствах впроваджено Міжнародні стандарти ISO 9000: система управління якістю ISO 9001:2000, система управління екологічною діяльністю ISO 14000 та ін., що говорить про їх ринкову орієнтованість. Організація їх діяльності відповідає вимогам Європейської Спільноти.

На даний час багато машинобудівних підприємств працюють у важких економічних умовах. Це пов'язано з багатьма причинами [4].

По-перше, розірвано господарські зв'язки після розпаду СРСР. У багатьох підприємств як постачальники, так і замовники опинилися за межами держави, причому частіш за все взаємини між ними ускладнюються не лише за економічними, але й за політичними ознаками.

По-друге, за світовими мірками ці підприємства є гіганти (з соціальної точки зору кількість робочих місць на підприємствах коливатиметься в інтервалі від декількох сотень до декількох тисяч одиниць). Це має, принаймні, два негативні наслідки: підприємства виявляються важко керованими; невиправдано високими стають позавиробничі витрати.

По-третє, частина цих підприємств є містоутворювальними, у зв'язку з чим їм доводиться нести додаткові витрати на фінансування соціальних заходів. Крім того, цей чинник накладає додаткову моральну відповідальність на керівників підприємств стосовно скорочення робочих місць.

По-четверте, на більшості з цих підприємств протягом багатьох років спостерігається гострий дефіцит обігових коштів, накопичуються кредиторські обов'язки, що примусило підприємства впровадити непопулярні в світовій практиці взаєморозрахунки, такі як бартер та взаємозаліки.

По-п'яте, управлінському персоналу машинобудівних підприємств, як правило, притаманна велика консервативність. На цих підприємствах зазвичай відсутня ринкова орієнтація діяльності.

Вище викладені умови, в яких працюють підприємства спонукають їх до залучення великих банківських кредитів, необміркованих інвестицій, які дають право інвесторові на управління підприємством, призводять до залежності від економічно сильних партнерів та купівельної

спроможності споживачів. Тому регіональні відділення Європейського банку реконструкції та розвитку неохоче дають кредити машинобудівним підприємствам, вважаючи цей вид діяльності досить ризикованим. Альтернативою банківським позикам є лізингові операції. Природно, ризикованим є не сам вид діяльності, а саме низький рівень економічної стійкості діяльності цих підприємств: відсутність чіткої стратегії щодо конкурентоспроможності підприємства, низька адаптивність організаційної структури до зовнішнього середовища та її ресурсної забезпеченості внутрішніми резервами, соціальною та виробничою надійністю та цілісністю як економічної системи. Ситуація посилюється невизначеністю багатьох факторів та показників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Таким чином, діяльністю машинобудівних підприємств відрізняється певною складністю, яка обумовлюється:

- умовами функціонування машинобудівних підприємств: нестабільна економічна ситуація, невизначеність ринку, цінова конкуренція;
- специфікою виду діяльності: висока наукоємність виробництва, широка номенклатура продукції, пов'язаність більшості виробів з різними пристроями і механізмами (що викликає необхідність узгодження технічних умов, термінів виготовлення і постачань виробів, що ускладнюють планування виробництва), різноманітність типів виробництва, велика різноманітність і залежність від якості споживаних матеріалів, висока матеріаломісткість продукції, наявність специфічних технологічних процесів;
- вимогами до управління: врахування високої конкурентоспроможності персоналу і забезпечення стійкого функціонування підприємства, підвищення якості і зниження витрат на виготовлення продукції, тісний і постійний зв'язок з органами управління відомств і суміжними відомствами промисловості, автоматизація виробництва, якісна технічна і економічна інформація, безперервне оновлення виробів, які випускаються.

На діяльність машинобудівного підприємства здійснює вплив безліч чинників. Серед них можна виділити чинники, що впливають на адаптивність діяльності підприємства в цілому:

- 1) зовнішні чинники: розвиток технологій і інновацій; інвестиційна привабливість; політика ціноутворення і рівень цін; взаємодія з постачальниками і підрядниками; наявність на ринку праці фахівців необхідних професій; наявність на ринку необхідних засобів виробництва; наявність і рівень попиту на продукцію, що випускається; структура споживачів; вплив конкурентів;
- 2) внутрішні чинники: організаційні резерви, матеріальні та нематеріальні резерви; конкурентоспроможність персоналу підприємства; впровадження маркетингових ідей на підприємстві; стан основних фондів; технологічний розвиток і адаптивність виробництва до змін зовнішнього середовища; розвиток інновацій; рівень витрат на виробництво.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведені дослідження дозволило виділити наступні специфічні особливості управління діяльністю машинобудівних підприємств:

- Структурна складність підприємства.
- Багатоаспектність внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків.
- Технічна і технологічна складність виробництва продукції.
- Складноресурсне виробництво.
- Різноманітність внутрішнього інформаційного потоку.
- Випуск продукції здійснюється тільки під конкретного замовника в межах портфелю замовлень.
- Складність в модернізації самого виробництва і продукції, що випускається.
- Попит на продукцію машинобудівних підприємств похідний і залежить від попиту на товари народного споживання.
- Тривалий виробничий цикл і, як наслідок, тривалий період повернення інвестицій.
- Високий рівень спеціалізації.

- Потреба у висококваліфікованих інженерно-технічних кадрах і кадрах робочих спеціальностей. Всі перераховані особливості діяльності здійснюють безпосередній вплив на процедуру оцінювання економічної стійкості діяльності машинобудівних підприємств через рівень показників, що увійдуть до складу системи показників на підставі якої буде здійснено оцінку стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний щорічник Автономної республіки Крим за 2006 рік / Під ред. Колеснік В. І. / Головного управління статистики в Автономній республіці Крим Державного комітету статистики України, 2006.- 617 с.
2. Воронкова А.Э., Козаченко А.В., Рамазанов С.К., Хлапенев Л.Е. Современные технологии управления промышленным предприятием.: - Моногр. – К.: Либра, 2007. – 256 с.
3. Цуглевич В.Н. Корпоративный менеджмент в условиях нестабильного рынка / Под общ. ред. Н.П. Тихомирова. – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 320 с.
4. Ройзман И.И., Клинич С.И., Рогов А.В. Экономические методы повышения народнохозяйственных результатов в промышленности. – Кишинев: Штиинца, 1986. – 228 с.
5. Экономика предприятия: Учебник / Под общ.ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.